Gledališče in koncerti

Ljubljanska drama: Bela bolezen

(11. decembra 1937)

Napovedani uspeh ob uprizoritvi »Bele bolezni« Karla Čapka v resnici ni izostal. Že dolgo ni nobeno delo rezalo tako ostro v meso poslušalcev in ni budilo tako neposrednega odziva, kakor se je godilo vse to pri prvi predstavi »Bele bolezni«. Tako je gledališče doseglo tisti največji zunanji uspeh, ki ga more doseči tedaj, kadar prevzame poslanstvo vrhovnega sodišča in sodi brez ozira na stan, moč in veljavo.

Pri tem velikem družabnem uspehu je umetniški uspeh gotovo mnogo manjši, zakaj Čapkova dramatika je v splošnem izraz sodobne neorganičnosti, tvegane fantastike in neposredne resničnosti. V obliki spaja dve skrajnosti: literarni konstruktivizem in ostro tendenčnost, v vsebini pa odpira grozo človeške uganke, boj nespravljivih sil, ki gibljejo duha in snov oziroma dušo in mehaniko življenja. Ko je Čapek v nekaterih drugih delih, ki jih poznamo tudi pri nas, zlasti v RUR, premaknil dejanje v sanjarsko bodočnost in neko groteskno vseprostornost, je v »Beli bolezni« kljub utopističnemu okviru popolnoma sodoben, rekli bi celo konkreten. Velike časovne in prostorninski mere, na katere je razpel svoje dejanje, dajejo vendar njegovi neposredni tendenčnosti splošnejšo veljavo in močnejši odmev, tako da pisatelj ne govori samo temu ali onemu narodu, ampak nasilstvu današnjih dni, vsem vladam in vsemu svetu. Zaradi tega je njegovo delo v resnici udarno in je tudi njegova eksotična umetnost sodobna .Osnovna misel »Bele bolezni« je svetovni mir. Teza svetovnega miru je zaradi svoje dejanske dvomljivosti zgrajena na neverjetni podstavi: zdravnik, ki je iznašel zdravilo proti strašni kugi »beli bolezni«, noče izdati svoje skrivnosti, dokler bi mu mogočniki sveta ne obljubili, da se ne bodo več vojskovali in na zakonit način ubijali ljudi. Ta vzvišena utopija je v drami podprta z najbolj živimi dejstvi današnjih dni; prikazuje nam, kako je vse človeštvo ujeto v sebičnost in nasilje, kako hiti v pogubo in da po tej poti ni rešitve.

Pisatelj nam prave osnove ni rešil, rešil je okoliščine in je dramatično poudaril svoj odpor. Karel Čapek je za svojo trditev po vrsti in povprek naložil toliko dramatičnih dokazov, da sicer zares lahko govorimo o tehnični konstrukciji zgodbe, toda red te konstrukcije je res mogočen. Iz kratkih prizorov, posameznih podob in majhnih usod se nam odpre cel svet; naenkrat stoje pred nami osebe in dogodki, ki uravnavajo usodo človeštva. Zdravnik Galen ne more več obstati na kliniki, zato hoče zdraviti uboge in neznatne ljudi; ne mara se usužnjiti sebičnežu in malovedežu, kakor je prof. dr. Sigelius. Kmalu pa zboli za kugo vojni dobavitelj baron Krüg. Galen bi Krüga ozdravil, če bi obljubil, da preneha z izdelovanjem orožja; toda vojna se bliža in Krüg tega ne more obljubiti. Ostudna vojska se res začne in sedaj zboli še maršal. V strahu pred smrtjo se maršal končno odloči za mir in dr. Galen hiti, da ga ozdravi. Groza nečlovečnosti pa je največja v tem, da se ljudske množice dado zlorabljati. Galen na poti k maršalu kroti množico, ki demonstrira za vojno, toda, drhal ga pobije. Tako se usodna ironija spolni do konca: dobrotnike in oznanjevalce miru človeštva dosledno mori. — Pisatelj z vsakim miselnim prijemom objame celoto, bodisi v meščanskih prizorih, bodisi na medicinski kliniki, še bolj pa ob prizorih v maršalovi pisarni. Najočitneje je razpletel misel, kako lahko je služiti življenjskemu mehanizmu in plavati s tokom, kako je v tem splošnem toku mogoče usojati drugim celo smrt, kako lahko pahneš v pogubo ves svet, toda večina takih ljudi ne zna trpeti kakor trpe vsi drugi. Groza vojne industrije in groza nadčloveka, ki svojo blazno oblastnost pokriva z zlorabo naroda in domovine, zaduši klice po miru, bratstvu in ljubezni. Vsa gesla velikih ljudi odmevajo v igri kot votla ironija, kot očitna vsakdanja laž, ki se ji delavec sproti roga. Tako postavlja pisatelj poleg mogočnih miselnih in domišljijskih teženj najstrožjo obsodbo svojega časa, njegovo votlost, in sicer s tako neposrednimi in očitnimi pripomočki, da neprestano veže vzvišenost z golo vsakdanjostjo. Ta poezija tehnike, znanosti in utopičnosti je pač svojevrsten izraz današnjega časa; občutimo jo celo kot predor v novo oblikovanje, v resnici pa je precej drzna miselna kombinacija in širokopotezna kritika današnjega materializma. Predornost Čapkovega dela je prav v tem, da je v podobah razgrnil, kako se je materializem današnjih dni pokril z idealističnimi gesli in da svet ne čuti več, kako globoko se je že usužnjil laži in nasilju. Zelo značilno, da je v »Beli bolezni« skoraj edina pozitivna oseba pisateljeva mirovna misel sama, posebljena v zdravniku Galénu. Morda je ta Galen, ki ima ime po slovitem starodavnem zdravniku, posebljen zdravniški stan, morda naj bi ta v svoji skrbi za človeštvo, odločil spreobrnitev sveta?

Celotna igra je v smislu važnejših Debevčevih uprizoritev usmerjena v idejno prebojnost, zato so osebe postavljene iz svobodne igralske razživetosti v red besedne ostrine, vendar ne tako, da bi docela zamorile v sebi tudi igralsko resničnost. Zato vidimo, da se miselna in prostorna središča v igri dosledno krijejo in da tudi stranske osebe stoje čim bliže središču. Vendarle bi si kljub vsem poudarkom želeli več sproščenosti in zaokroženosti v igralskem izrazu, pri čemer bi gotovo tudi miselna vsebina dobila bolj plastičen, globlji in toplejši izraz. Gre sicer vedno tudi za osebno pojmovanje dela, toda čuti se, da ga je g. Debevec igralsko morda le preveč poostril, čeprav je dosegel več kot samo zadovoljiv uspeh. Režiser je tudi sam izoblikoval glavno osebo dr. Galena, kar za celotno delo navadno ni priporočljivo. Nevarnost je, da režiser odpove igralcu ali igralec režiserju. Doktor Galen je sicer zunanje neznaten junak, zmaguje brez sile, skoraj z odpovedjo, vendar z neko mučeniško neupogljivostjo. Hladno, skoraj trdovratno nosi svojo misel in trpljenje; podoba mučenika je v naših časih nova in morda bolj potrebna, kakor bi bili potrebni današnji junaki, zakaj čas zmagujejo mučeniki. Debevčev Galen je sicer res zunanje neznaten, okorel, skoraj trd, kar je prav, toda tista ironija, ki je morda bramba proti srčni toposti in sili njegove okolice, večkrat moti, ker sega predaleč. Njegova podoba je postavljena kot sam princip proti brezvestni površnosti in blazni avtoritarnosti in učinkuje samo kot princip. — Tri osebe sedanjega sveta predstavljajo prof. dr. Sigelius, baron dr. Krüg in maršal. Sigelius g. Cesarja je igralsko najbolj poln, dasi uhaja tu in tam v pretiranost kot samozavesten in napihnjen medicinski veljak. Oseba vojnega dobavitelja barona Krüga je dramatično najgloblja; g. Kralj je dal mnogo notranje toplote in zunanje učinkovitosti, a bi bil lahko še močnejši. Skrajno udarno silo, posebljeno diktaturo, ki meče v svet mogočne besede o narodu, je prikazal g. Levar v svojem maršalu; zunanji poudarki so bili toliki, da so precej dušili osebne dramatične izraze. Dve topli podobi sta podala g. Jaša kot mladi Krüg in ga. Boltarjeva kot maršalova hčerka. Skrbinškov oče je do groteske poudaril nesamostojnost povprečnega meščana, ki je docela odvisen od časopisja, tem globlje pa je zajela ga. M. Vera ženo, ki skriva svojo bolezen in molče trpi grozo. Močan je zlasti začetni prizor s tremi bolniki (Potokar, Bratina in Sever); dočim je končni prizor nekam utonil.

Čeprav tedaj umetniški uspeh »Bele bolezni« ni povsem popoln, je uprizoritev posebeu dogodek, ki bo gotovo imel vilk odziv. Politična smer drame same je dovolj jasna, kar je spretno poudaril in obenem prikril inscenator g. inž. arh. Franz v prizorišču pri maršalu, vendarle je njena splošna misel tako silna in mogočna, da velja vsemu svetu in posameznemu človeku; zato bi to delo moral videti vsak, ki je že kdaj mislil o grozi sedanjih in prihodnjih dni. Naravno je, da je občinstvo pri prvi predstavi sproti izražalo svojo popolno zvezanost z igro. F. K.

Iz Litije

Občni zbor »Prosvetnega društva Litija« bo v nedeljo t. j. 19. decembra popoldne takoj po igri v dvorani na Stavbah. Članstvo prosimo, da počaka v dvorani in da se polnoštevilno udeleži zaradi važnosti, ki se bodo razpravljile. — V soboto, 18. decembra ob 8 zvečer in v nedeljo ob 3 popoldne v dvorani na Stavbah uprizori Prosvetno društvo dramo »Veste«, spisal Rostand.

Iz laškega okraja

Sv. Rupert n. Laškim, 14. dec.

»Uradno« se zima še ni pričela, a že predzima se v »urvaldu« tako »mehko« udejstvuje, da bomo ubogi hribovci počasi v snežno-vodeni-blatni mlakuži dobesedno utonili. Naši ljudje, ki hodijo in vozijo po trdih okrajnih in banovinskih cestah, si niti predstavljati ne morejo, kaj trpi v letošnji zimi naš res ubogi hribovski človek že samo na strašnih, nepopisnih potih in navadnih kolovozih, ako hoče do cerkve, šole ali v mesto. Sneženo-blatna mlakuža, po kateri mora usmiljenja vredni popotnik čofotati, če hoče priti naprej, pokriva tla do 12 cm visoko, pa tudi še višje, tako da navadno čevlji po par stopinjah tonejo v mrzli blatni brozgi. Najbolj ubogi pa so šolarji, ki morajo s svojimi lahkimi čeveljčki broditi po teh strašnih potih do šole. Saj si pretežna večina hribovskega ljudstva ne more omisliti nepremočljivega obuvala, kakor ga ima mestni človek po svojih trdih cestah in potih na razpolago. Mi hribovci poslušamo in beremo, kako po srečnejših delih naše Slovenije napreduje dobro cestno omrežje in elektrifikacija, mi pa kličemo: dajte nam vsaj takih cest, da bomo mogli vsaj do šole, cerkve in občinske pisarne!

Propast dveh kočevskih denarnih zavodov

Apelacijsko sodišče je razveljavilo sodbo novomeškega okrožnega sodišča

Svoj čas smo pod zgornjim naslovom obširno poročali o razpravi pred okrožnim sodiščem v Novem mestu, ki se je vršila na tožbo Mestne hranilnice v Kočevju proti bivšemu ravnateljstvu te hranilnice zaradi odškodnine v znesku 1.5 milj dinarjev s pripadki. Okrožno sodišče v Novem mestu je pri razpravi bivše ravnateljstvo oprostilo plačanja zahtevane odškodnine. Proti tej sodbi se je Mestna hranilnica v Kočevju pritožila na apelacijsko sodišče v Ljubljani.

Apelacijsko sodišče v Ljubljani oddelek II je z razsodbo z dne 19. novembra 1937 sodbo novomeškega okrožnega sodišča razveljavilo in zadevo vrnilo prvemu sodišču, da ponovno razpravlja in sodi. Apelacijsko sodišče je v obrazložitvi ugotovilo, da je tožba hranilnice odškodninska in ne verzijska, da zastaranje začne teči tedaj, ko je oškodovancu škoda znana po višini v celoti, da upravni odbor za protištaturne naložbe ne more izreči razrešnice, ker je enako vezan na štatute, da zadeva konzorcialnih pogodb še ni dovolj razčiščena ter da je uveljavljanje odškodninske tožbe samo za delni znesek pravilno ter tožba sklepčna.

Vič

V zadnjem času se je zopet razpasel van- ki skrbi za to, da so lepaki Prosvetništva pravočasno potrgani. Poleg tatvine marice, razbitja stekla itd. skrbijo ne- ljudje tudi za uničenje papirne reklame. Vzrok bo najbrž dober obisk in pa temeljito delo društva, ki jih boli. Poskrbeli pa bomo, da bo to nagajanje prenehalo.

Velespoštovani gospod!

Vemo, da premišljujete, kaj bi darovali za Božič Vaši soprogi, mami, sestri, prijateljici, uslužbenki itd. in se Vam zaradi tega dovolimo priskočiti z malim nasvetom na pomoč.

Najlepše darilo dami je vedno lepo blago. Ni potrebno, da je drago, vendar pa mora biti lepo in trpežno.

Tako blago pa dobite pri nas, ter Vam bomo tudi radevolje nasvetovali lep vzorec.

Da dobite majhen vpogled, navajamo nekaj cen predmetov, ki so predvsem primerni za darila.

Za din	43.—	4 m	vzorčaste flanele za domačo haljo.
„ „	48.—	4 m	krasnega vzorčastega velurja za domačo haljo.
„ „	56.—	4 m	ratine velurja za domačo haljo.
„ „	16.75	3.50 m	lepe flanele za spalno srajco.
„ „	29.75	3.50 m	rožaste flanele za spalno srajco.
„ „	53.75	5 m	krasne flanele za damsko pižamo.
„ „	37.—	4 m	močnega barhenda (vzorčasti) za damsko obleko.
„ „	52.—	4 m	izredno dobrega diagonal barhenda za damsko obleko.
„ „	71.—	4 m	čisto volnenega blaga za damsko obleko (v raznih barvah).
„ „	98.75	2.50 m	čisto volnenega blaga (130 cm širok) za damsko obleko.
„ „	62.—		beli prt in 6 servijetov.
„ „	26.—		barvasti prt.
„ „	184.—		celi kos, t. j. 23 m naškrobljenega finega šifona.
„ „	175.50		celi kos, t. j. 18 m batist šifona.
„ „	48.—		6 močnih brisač.
„ „	155.—		krasna, čisto volnena odeja (bela).
„ „	26.—		½ ducata lepih belih robcev.
„ „	12.—		½ ducata močnih robcev.

MANUFAKTURA

KOMANDITNA DRUŽBA

LJUBLJANA - MESTNI TRG 17

Prosimo vse, ki si želijo praktično darilo trajne vrednosti, da izrežejo ta oglas in ga vtaknejo Božičku v žep.

Agnes Günther: 16

Dušica - Rožamarija

»To že prav rad verjamem. K temu niti ni treba čarovniških umetnosti. Seveda si ni upal dotakniti se teh rok, teh oduševljenih rok, sicer bi se bil hipoma omehčal in bi bil ugodil njeni želji. Ali ji je prav za prav smel to odreči, gospod samostanski pridigar?«

»Odpuščanje spovedanega greha? O tem sem se sam tudi čudil. Seveda se mu je spovedala prostovoljno in kot svojemu ljubljenemu očetu. K temu ni bila niti prisiljena. In grofica je spokorna, priznava v svojem trpljenju kazen za svoje grehe... in pri tem še zahteva, si želi božje sodbe.«

»Potem pa,« je vzkliknil Harro. »čemu torej cerkveni ključ? Zaradi groba, seveda... To so bili trdosrčni ljudje!«

»Neka skrivnost tiči za tem, gospod grof... To je vse, kar mi je znano... Da bi brali pismo, tega bi vam ne svetoval. Sicer sem ga pa znova zapečatil. Skozi naslednja stoletja naj zopet počiva. Zdaj pa dovolite, da odidem! Presvetlo obiščem jutri.«

Ves zamišljen se je podal Harro v grad ter je najprej poiskal svojega prijatelja.

»Ivan tvoj prijatelj, tvoj stari Braunecker se prikazuje kot čudak.«

Ivan Friderik ga je pogledal ter odgovoril:

»Harro, gotovo ga niso brez vzroka nazivali: božji norec.« Harro je vzkliknil:

»Saj je bil res božji norec. Prepusti svojo sopogo na milost in nemilost duhovnikov, da ti... kar duši me! Svetujem ti, Ivanček da ne dovoliš nobenemu župniku da pogleda v tvoj vrt, ko boš poročen. Tudi najboljšega zadržuj v neki razdalji. Dobe takoj neko nadoblast... strašno ..«

»No Harro ti se pa že ne smeš pritoževati! Tvoj samostanski pridigar s svojimi lepimi pesmimi in kratkimi obiski!«

»To je bela vrana, Ivanček, in takih ni več po svetu. Na sploh bo pa moje mnenje že obveljalo...

Grozna zgodba, ki mi jo je pripovedoval, me je hudo pretresla. Ta ni, kot so druge zgodbice, ampak je radi tega strašna, ker zadeva ljudi moje krvi, ki si jih morem tudi prav jasno predočevati. Saj jih poznam in vidim, kako kleči ona pred tem trdosrčnežem na lipovem deblu ter rosi kamnitno ploščad s svojimi solzami! Moj Bog, kako je le mogla pasti na svoja uboga kolena in se sama zopet dvigniti, kajti stari mož se je vendar ni maral dotakniti, ker bi mu sicer njene roke mogle omehčati srce.«

»Mislim, da jo je dvignil božji norec,« je dejal Ivan Friderik,« ter jo tolažil, rekoč: ‚Pusti stari cerkveni ključ, ti najdeš nebeška vrata že sama!‘«

»Ivan kako pa ti pride na um cerkveni ključ?«

»Ta beseda je zapisana z rdečim svinčnikom na ozadju enega izmed listov.«

»Potemtakem pa vidim že tudi jaz duhove, oziroma jih čujem — in zdaj bom pa vendarle še dovršil sliko!«

II. Presenečenje.

Nekega večera je knez zaupal Harru:

»Določili smo deseti oktober za predvajanje zborne skladbe. Vendar smo že tako daleč! Ali naj to sporočimo tvoji Roži ali ne? Le za ta dan je bilo mogoče spraviti skupaj vse te številne ljudi. In tudi pevko smo končno izsledili. Tvoj prijatelj malce obupuje, ker je še sila mlada in tudi še ni posebno izvežbana. Ima pa baje krasen in zelo obsežen glas, sicer bi bili morali izpremeniti in pokvariti vse sopranske sole. No, kaj meniš? Ali naj to povemo Roži ali ne? Ona je že toliko navdušena za glasbo, in bi se navsezadnje mogla preveč vzradostiti.«

»To se bo gotovo zgodilo, oče,« je vzdihnil Harro .. »Preveč se bo veselila, morda že v mislih... In če je že tako daleč, ji boš moral že povedati, oče. To je tvoje odlično darilo!«

»Ljubi Harro, brez tvojega prijatelja bi mi ne bilo uspelo.«

Sklenila sta, da hočeta še malo počakati in Harrro se je podal v cerkev, kjer ima knez svoje mesto, ter proučeval, kje bi mogli namestiti Rožamarijo. Zdelo se mu je vse zelo pripravno. Loža na drugi strani orgel, zraven velika čakalnica, odkoder se pride do nekih stopnic, ki vodijo na prosto! Po teh bi Rožamarijo lahko vsak čas odnesli, ne da bi motili slavje. Čisto neopažena bi mogla izginiti. Iz cerkvene ladje ljudje ne morejo gledati vanjo, pač pa je to mogoče od malo oddaljenih orgel. To je bilo vse prav ugodno in Harro je postajal že bolj nadepoln. Tudi si je ogledal od starosti zarjavelo cerkev z nadgrobnimi napisi in spomeniki. Braunečani so imeli tu izza stoletij svoje zadnje počivališče. Tam, kjer so pravkar votlo odmevali njegovi koraki, snivata:

‚svetnica in njen norec.‘

Prijetno mu je bilo pri srcu ob zamisli, da bodo zdaj nad njuno grobnico odmevali glasovi pesmi iz njunega življenja. Razne misli so ga prešinjale in ena od teh ga je hipoma kot divja burja pognala iz cerkve. Moral se je dolgo izprehajati po parku, da se je mogel zopet prikazati Roži.

Edino ena, kateri v čast so vse to prirejali, ni o vsem tem še prav nič vedela. Harro je bil svojo sliko malodane dovršil, le obraz Gizele je bil še nedovršen. Cele kupe načrtov je bil za to pripravil ter jih predložil Roži, toda ta je vztrajno molčala. Zadovolina je bila s ponašanjem in z le površno označenimi lasmi. Vsak dan je opravljala svojo težavno pot h kneginji in videti je bilo, kakor bi kneginja postajala, če sploh mogoče, še bolj rezka in napadljiva. Ali se je vse to samo tako dozdevalo Margi, ker je bila Roža vedno bolj izmučena? Ta se sploh ni več jokala in videti ji je bilo, da zaradi prevelike žalosti vobče ne more več jokati.

Danes pa je svoje velike mile oči posebno otožno upirala v kneginjo, da se je teta Marga začela vznemirjati. Kar je ta začutila Rožamarijin pogled, ki je počival na njej:

»Prosim, teta Marga, za hip bi bila rada sama z mamo.«

Trenutek se je obotavljala, potem pa je krenila teta Marga proti vratom.

Brž je vstala Rožamarija ter se približala kneginji. In zdajci — ko bi bil to Harro videl! — je padla na kolena ter je položila ledeno mrzlo kneginjino roko na svoje srce.

»Mama,« je šepnila, »ali čutiš to,... jaz ne bom več mnogokrat prišla... O mama, odslej boš pa docela osamela v svoji bolil Zakaj mi porivaš želo zmeraj globlje v srce?«

Kneginja se je neprestano tresla.

»Pusti me,« je zastokala, »jaz ne maram tvojih rok, ne tvojega sočustvovanja ne tvojih pobožnih besed, jaz te sovražim .. jaz te prekolnjam! Ti moraš umreti in kadar te ne bo več med živimi, mi bo odleglo.«

Z veliko muko se je dvignila Rožamrija ter odšla. Zvečer pa je rekla svoji mamici Ulriki:

»Uli, danes sem pa pri mami zopet vse pokvarila, kar sem bila doslej zgradila. Nisem bila poslušna gospodu samostanskemu pridigarju in čeprav mi je to prepovedal sem vendarle govorila o najini, to je o moji in mamini nesreči. Zdaj mi je pa, kot bi bila šele prišla iz zlate hiše. Moram znova začeti. Tako sem potrta, da se niti jokati ne morem.«

Ulrika jo je hotela potolažiti ter je dejala:

»Kaj, ko bi se lotila drugega načina ..!«

Toda o tem ne mara Rožamarija ničesar slišati. In naslednjega dne se je podala zopet gor. Toda tokrat ne more več storiti sama teh korakov, ampak Mart in sestri bolničarki so jo morali nesti v kneginjino sobo.

Kneginja pa se je bila strahovito izpremenila. Smrtnobleda je in neizrečena groza jo pretresa. Brez vsake žaljive opazke je odzdravila Rožamariji. Brž se je okrenila k Margi ter rekla:

»Hočem biti sama z njo!«